

Seminari sobre Gènere i Desenvolupament (Newcastle, 1989)

Montserrat Solsona *

Résumé / Abstract / Resumen / Resum

Le Département de Géographie de l'Université de Newcastle-Upon-Tyne (Angleterre), en coordination avec le Commonwealth Geographical Bureau, a organisé le séminaire Genre et Développement, qui s'est tenu du 16 au 21 avril 1989 à Newcastle. Le séminaire a rassemblé plus de quatre-vingts chercheurs sociaux et professeurs, en grande partie de la branche de la géographie et provenant de pays membres du Commonwealth. L'intérêt croissant pour les études sur le genre s'est vu reflété par le grand nombre d'exposés présentés: environ quarante. Le thème central de discussion fut celui du rôle de la femme dans l'agriculture et dans le développement rural, thème autour duquel ont été traités les aspects suivants: les ressources rurales, les secteurs formel et informel de l'économie, les groupements humains, les migrations et la colonisation et les perceptions de changement.

* * *

The Geography Department of the University of Newcastle-Upon-Tyne (England), with the support of the Commonwealth Geographical Bureau, organized the seminar on Gender and Development that took place from the 16th to the 21st of April of 1989 in Newcastle. For that seminar more than eighty social researchers and professors were present, most of them in the field of geography and coming from countries members of the Commonwealth. The increasing interest shown for studies of gender was reflected in the

* Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra 08193.

large number of exposés: about forty. The central discussion theme was the role of women in agriculture and in rural development, and from this theme aspects like the following were dealt with: rural resources, formal and informal sectors of economy, human settlements, migrations and colonization and the perceptions of change.

* * *

El Departamento de Geografía de la Universidad de Newcastle-Upon-Tyne (Inglaterra), organizó bajo el auspicio del Commonwealth Geographical Bureau el seminario Género y Desarrollo, celebrado en Newcastle los días 16-21 de abril de 1989. El seminario reunió a más de ochenta investigadores sociales y docentes, en su mayoría pertenecientes al campo de la geografía y procedentes de países miembros de la Commonwealth. El interés creciente por los estudios del género quedó reflejado en el gran número de ponencias presentadas, unas cuarenta. El tema central de discusión fue el papel de la mujer en la agricultura y en el desarrollo rural, en torno al cual se trataron aspectos como: los recursos rurales, los sectores formal e informal de la economía, los asentamientos humanos, las migraciones y la colonización y las percepciones del cambio.

* * *

El Departament de Geografia de la Universitat de Newcastle-Upon-Tyne (Anglaterra), amb el suport de la Commonwealth Geographical Bureau, organitzà el seminari Gènere i Desenvolupament que se celebrà els dies 16-21 d'abril de 1989 a Newcastle. El seminari reuní més de vuitanta investigadors socials i docents, majoritàriament del camp de la geografia i provinents de països membres de la Commonwealth. L'interès que desperten els estudis del gènere quedà palès amb el gran nombre de comunicacions presentades, unes quaranta. Entorn el tema central de discussió, el paper de la dona en l'agricultura i en el desenvolupament rural, es tractaren els aspectes següents: els recursos naturals, els sectors formal i informal de l'economia, els assentaments humans, les migracions i la colonització i les percepcions del canvi.

El seminari sobre Gènere i Desenvolupament que se celebrà els dies 16-21 d'abril de 1989 a Newcastle-Upon-Tyne (Anglaterra) fou organitzat pel Departament de Geografia de la Universitat de Newcastle, amb el suport de la Commonwealth Geographic Bureau, la fundació Commonwealth, el Study Group of Gender and Geography de la Unió Internacional de Geògrafs, la Canadian High Commission, la Province of Alberta i la pròpia Universitat de Newcastle.

L'assistència de més de vuitanta professionals de la geografia i altres ciències socials, investigadors i docents i l'allau de comunicacions presentades, unes quaranta, parlen del creixent interès que desperten els estudis de gènere, malgrat que siguin una branca molt nova de la geografia.

Una gran part dels participants provenien de països africans i asiàtics, membres de la Commonwealth. En aquest sentit, cal destacar la subrepresentació d'Amèrica llatina. Pel que fa a les comunicacions presentades, val a dir que es va trobar a faltar la presència de treballs sobre la problemàtica de la dona i el desenvolupament en el món occidental; certament, tan sols dues comunicacions van tractar directament el paper de la dona als anomenats països desenvolupats. Per altra banda, el nivell de les comunicacions va ser molt desigual, i en més d'una ocasió el que es presentà eren estudis de la dona, més que no pas estudis feministes. Molts dels temes tractats només van quedar apuntats, perquè les comunicacions eren moltes i sovint en una mateixa sessió s'exposaven situacions i problemàtiques massa diferents com per poder arribar a conclusions generals. Amb tot, cal valorar molt positivament el seminari, perquè la discussió, encara que dispersa, era tan viva que moltes vegades continuava un cop acabades les sessions oficials.

El debat de les comunicacions s'organitzà en vuit sessions. La primera era coordinada per la professora Janet Monsen, sobre la qual també recaigué la responsabilitat d'organitzar el seminari; tractà de temes metodològics i organitzatius. Cal destacar d'aquesta sessió la comunicació de Stephanie Fahey, perquè plantejà una qüestió conceptual central: la intersecció entre les relacions de classe i les relacions de gènere. A partir de l'estudi del cas de Papua New Guinea, l'autora arribà a la conclusió que no hi ha una relació consistent entre classe i gènere: en uns casos les relacions de gènere determinen activament la forma en què es desenvolupen les relacions de producció dins del capitalisme, mentre que en d'altres s'ajusten passivament a les relacions de producció. Colin Sage, per altra banda, es referí a la dificultat de definir categories d'anàlisi adequades per a l'estudi empíric de les relacions de gènere en el cas de Bolívia. En relació a les qüestions orga-

nitzatives, tant Jane Benton com Edmond Maloba es referiren al binomi comunitat-administració en parlar de la participació de les organitzacions de dones en el procés de desenvolupament, des de l'òptica de la comunitat i de la planificació.

En la segona sessió, sobre Percepcions del Canvi, coordinada per Dennis Dwyer, es van qüestionar els avantatges del procés de modernització de les societats rurals. En aquest sentit, Amniah Buang va parlar del procés d'estigmatització moral i d'aculturació que pateixen les dones musulmanes en convertir-se en treballadores assalariades fabrils, i C. Ranasinghe analitzà críticament la suposada mobilitat social derivada de l'accés al sistema educatiu per part de les dones de Sri Lanka, fet que només ha fet canviar les escales de la mobilitat social de les dones. També es presentaren en aquesta sessió diversos estudis (K. Maudood Elahi, M. Indiradevi) que revelen que en les societats patriarcals la discriminació sexual a favor dels homes opera en un estadi precoç de la vida i es manifesta en el part, en el tractament de les enfermetats, en les pràctiques de salut i en les normes de formació de la família.

Les sessions tercera i cinquena es dedicaren al Desenvolupament Rural. S'hi van tractar tres grans temes —estatus de la dona, estratègies de desenvolupament i cicle vital— a partir de diversos treballs sobre països africans, asiàtics i del Carib i una comunicació sobre Espanya. No hi va haver ni una sola referència a Amèrica llatina. La comunicació de Julie Ajakpo, que obrí la sessió tercera, presidida per Janice Monk, marcà un inici polèmic en afirmar que en l'agricultura la dona encara no ha trencat el motlle ja que les decisions polítiques importants encara són preses exclusivament per homes, no pas per una discriminació dels homes, sinó per les eleccions professionals de les dones. En canvi, ningú no posà en dubte que en els països en desenvolupament les dones, a més de fer la major part de les tasques domèstiques, són les principals productores d'aliments i de cultius, encara que no quedi reflectit en les estadístiques sobre força de treball i ingressos i malgrat que elles no tenen fàcil accés a la propietat de les terres (Fiona Mackenzie, V. C. Jha). En les estadístiques espanyoles, el treball de la dona en l'agricultura també està subestimat. Així ho van constatar M. Dolors García Ramon i Montserrat Solsona en el seu treball elaborat a partir de l'anàlisi de tres censos agraris (1962-72-82).

El paper d'Àngela Browne i H. R. Basset, que es presentà en la sessió coordinada per Trudi Bunting, qüestionà la tesi dels *desarrollistes* que afirmen que la dona no participa plenament en el desenvolupament rural perquè dedica massa temps a tasques improductives. A Gambia, segons les

autores, les màquines domèstiques estalvien a les dones més energia que temps i per a elles el baix nivell d'instrucció segueix sent la restricció fonamental per participar de ple en el procés de desenvolupament; per aquest motiu, critiquen l'estratègia governamental de desenvolupament, que només contempla la inversió en tecnologia agrícola i innovacions. Anoja Wickramasinghe també criticà la forma en què el govern de Sri Lanka pretén integrar la dona en la seva estratègia de desenvolupament. L'experiència d'Uganda, on les dones s'han auto-organitzat en cooperatives, marcà una estratègia més adequada per vincular l'activitat de les dones amb la de les agències burocràtiques, financeres i de planificació (V. M. Mwaka). La comunicació presentada per Janet H. Momsen, sobre el treball de les dones i el cicle de vida al Carib, tancà la cinquena sessió.

La sessió quarta, coordinada per Nora Chiang, suposà un intermedi en el debat sobre el desenvolupament rural. Sota el títol *Dona i Recursos Rurals*, es reuniren diverses comunicacions sobre els sistemes d'organització i les estratègies utilitzades per les dones africanes per mantenir i desenvolupar els recursos locals forestals, per evitar l'erosió del sòl i per incrementar l'oferta d'energia rural i la producció d'aliments, i, en definitiva, per establitzar el medi ambient físic. (P. Nyamwange, Kenya; Rurimba Chimedza, Zimbabwe; Elisabeth Ardoyfio-Schandorf, Ghana). Les dues comunicacions restants se cenyiren als casos de Barbados (Christine Barrow) i de Trinidad (Indras Harry).

Estudis de tipus micro es presentaren en la sessió dedicada als Sectors Formal i Informal de l'Economia, coordinada per Gudrun Olafsdottir. Els resultats valoren la importància del treball de la dona: sense l'ingrés familiar aportat per les dones una gran proporció de llars de la nació tindria dificultats per avançar en el procés de desenvolupament. (Shanaz Huq-Hussain, Bangla Desh; Elisabeth Oughton, Índia).

L'últim dia del seminari, encara va ser més difícil vertebrar un debat centrat. Una gran diversitat de comunicacions es reuniren en la setena sessió, sobre *Dona i Assentaments Humans*, coordinada per Jane Benton. Tothom va compartir l'afirmació que el desenvolupament de forma espontània no beneficia per igual l'home i la dona, per tant, cal que els planificadors del desenvolupament tinguin en compte que s'han d'adoptar mesures específicament dirigides a les dones (Carole Rakodi, Rohana Ulluwishewa); mesures que augmentin el control de les dones sobre la presa de decisions en les cooperatives i els sindicats i en els programes locals d'habitatge i d'equipaments, i també com sobre el destí dels ingressos generats pel seu propi treball (Vidyamali Samarashinghe, Julie Okpala, Yoga Rasanayagam).

Les Migracions i la Colonització va ser el tema de la darrera sessió del seminari, coordinada per Christine Barrow. Dues investigadores angleses i una d'holandesa, Sara A. Radcliffe, Janet Townsend i Donny Mertens, van presentar la recerca feta en dos països d'Amèrica llatina, sobre les migracions estacionals i de llarga durada de les dones camperoles en un context en què es mantenen les relacions laborals de gènere en una economia cada vegada més monetitzada. Els països escollits van ser Perú, en el primer cas, i Colòmbia, en els dos darrers.

Dues sortides de camp, una rural i una altra urbana, van completar el programa d'activitats del seminari. Ambdues van estar preparades amb molta cura, i personalment considero que la visita a l'empresa Findus de Newcastle, on treballen exclusivament dones, resultà molt il·lustrativa de les relacions de gènere dins del món del treball: les treballadores de Findus cobren uns sous molt baixos i són contractades sempre a temps parcial, entre d'altres raons perquè no hi ha qui aguantí la monotonia d'aquest tipus de treball en cadena més de quatre hores seguides.